

طراحی مدل دیپلماسی فوتبال و روابط بین‌المللی در ایران از دیدگاه صاحب‌نظران

علی آفاخانی^۱، سیروس احمدی^۲، علیرضا رضایی^۳

تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۱۱/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۰۸

چکیده

هدف از انجام این تحقیق طراحی مدل نقش فوتبال در دیپلماسی و کسب جایگاه بین‌المللی در ایران بود. این مطالعه به روش آمیخته یا ترکیبی و از نوع طرح‌های تحقیق متوالی اکتشافی بود که در دو مرحله پیاپی انجام شد. مرحله کیفی؛ روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی و از مصاحبه عمیق به‌عنوان ابزار جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. جامعه آماری مورد نظر این تحقیق در فاز نخست کلیه‌ی افراد دست‌اندرکار، تصمیم‌گیرندگان و سیاست‌گذاران در ورزش کشور و همچنین مسئولین اجرایی در دستگاه دیپلماسی بود. حجم نمونه در فاز اول در ادامه تحقیق و برحسب مصاحبه‌های انجام‌شده و زمان رسیدن به کفایت مصاحبه مشخص شد که در مجموع با ۱۶ نفر از خبرگان مصاحبه انجام شد. مرحله کمی؛ مطالعه به روش مدل‌سازی معادله ساختاری بود، جامعه آماری در این مرحله دو بخش است: بخش اول کلیه اعضای هیئت علمی کشور در رشته مدیریت ورزشی که در شهریور ماه سال ۱۳۹۸، از ۱۸۰ نفر تجاوز نمی‌کردند، بخش دوم شامل مدیران ستادی وزارت ورزش و جوانان و مدیران فدراسیون‌های ورزشی که تعداد آنها ۱۹۰ نفر برآورد گردید. حجم نمونه در این دو بخش بر اساس جدول کرجسی و مورگان و به ترتیب برابر با ۱۲۳ و ۱۲۷ نفر تعیین و نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی ساده و در دسترس به انجام رسید. نتایج تحقیق نشان داد که دیپلماسی فوتبال در هشت موضوع؛ توسعه سیاسی، توسعه فرهنگی، توسعه رسانه، توسعه صلح و دوستی، توسعه اقتصادی، توسعه گردشگری، توسعه وحدت و هویت ملی و کسب جایگاه بین‌المللی تأثیرگذار می‌باشد.

کلید واژه‌ها: فوتبال، دیپلماسی، روابط بین‌المللی، جایگاه بین‌المللی.

Email: farhad52sport@gmail.com

Email: sirous.ahmadi54@gmail.com

Email: ir.alirezarezaei@gmail.com

۱. دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد

۲. استادیار گروه تربیت‌بدنی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان،

ایران*

۳. دانشیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد

اسلامی، همدان، ایران

مقدمه

فوتبال به عنوان یک ورزش محبوب و فراگیر، مقدمات آشنایی و افزایش آگاهی افراد از اهداف مشترک ملی و اجتماعی را فراهم می‌کند؛ که به ایجاد ارتباطات هماهنگ بین اعضاء و گروه‌های مختلف، همانند تماشاگران و مردم یک کشور می‌انجامد. فوتبال به عنوان یکی از پدیده‌های جدید عرصه‌ی بین‌الملل و دیپلماسی، به مثابه‌ی یکی از شاخه‌های نوین دیپلماسی عمومی، نقش بسزایی در توسعه‌ی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... هر کشوری دارد. از نیم‌قرن اخیر به این طرف، ورزش فوتبال در جامعه ایرانی تشکیلات وسیعی پیدا کرده و رقابت‌های این ورزش به‌طور مداوم و مستمر رو به افزایش است. از سوی دیگر شرکت‌کنندگان تماشاگر در مناسبات و مسابقات فوتبال بیش از دیگر مشارکت‌های سیاسی، صنفی و غیره بوده است. ورزش به‌طور عام و فوتبال به‌طور خاص جزئی از نظام اجتماعی این مرزوبوم درآمده، به مثابه دیگر برای اجزای جامعه (اقتصاد، خانواده، آموزش و پرورش، حکومت، مذهب و...) در جهت توسعه و تعمیم آن برای تعادل، ثبات و دوام اجتماعی اجتناب‌ناپذیر می‌نماید (شجیع، ۱۳۹۴).

در این راستا اهمیت و تأثیرگذاری شگرف فوتبال بر جوامع انسانی و افزایش علاقه مردم به رقابت‌های جذاب و حساس ورزشی مانند جام جهانی و نفوذ متولیان، کارگزاران و ارکان ورزش بر اذهان و افکار انسان‌ها، انتظارات برای توجه بیشتر به کارکردهای دیپلماسی فوتبال در سطوح مختلف افزایش می‌یابد. بوبالو^۱ (۲۰۱۳)، تعریف دقیق‌تر از «دیپلماسی فوتبال» را در ادبیات بررسی شده فراهم می‌کند. او می‌گوید: در ساده‌ترین سطح، دیپلماسی فوتبال، استفاده از علاقه مشترک مردم به فوتبال برای ایجاد شبکه‌ها و ارتباطات است. این شبکه‌ها می‌توانند برای اهداف مختلف دیگری از جمله دیپلماسی، ارتباطات سیاسی و تجاری، ارتقاء محصولات، گردشگری، توسعه و آموزش و پرورش مورد استفاده قرار گیرند. بلاتر^۲ (۲۰۰۹) درباره‌ی فدراسیون بین‌المللی فوتبال^۳ این‌گونه می‌گوید که: «فیفا دیگر نهادی نیست که فقط ورزش ما را اداره کند. فیفا اکنون وجهی ورزشی، فرهنگی و سیاسی در مبارزه با بی‌سوادی کودکان و آموزش آنها و مقابله با فقر به خود گرفته است. در عین این‌که پدیده‌ی اقتصادی قدرتمندی نیز هست... فوتبال می‌تواند کوه‌ها را جابجا کند». به عبارت دیگر می‌توان گفت فوتبال به دلیل اثرگذاری خود، توانسته جایگاه ویژه‌ای در عرصه روابط بین‌الملل و معادلات داخلی پیدا کند. تا آنجایی که این نفوذ و قدرت در عرصه دیپلماسی عمومی دولت‌ها جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است. در این راستا، بسیاری از مطالعات صورت گرفته نشان دهنده اهمیت فوتبال در موضوعات مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و سیاسی است. به عنوان مثال بونیفیس^۴ (۲۰۱۳) درباره فوتبال به عنوان یک عامل در سیاست بین‌الملل می‌گوید: امروزه در پرتو جهانی‌شدن، فوتبال به منحصر به فردترین پدیده جهانی تبدیل شده است و حتی از پدیده‌هایی چون دموکراسی و اقتصاد بازار که گفته می‌شود بدون مرز هستند، نیز فراتر رفته است. همچنین جامعه شناس ایرانی، آزاد ارمکی (۱۳۸۹) در پژوهش خود اذعان دارد، فراگیرترین عرصه بروز رقابت‌های مسالمت‌آمیز ورزشی، در مسابقات جام جهانی فوتبال بروز می‌یابد. هر چند در جام جهانی، تیم‌های کشورهای مختلف باهم بازی می‌کنند و از این طریق، آشنایی میان فرهنگ‌ها صورت می‌گیرد و صلح و دوستی تقویت می‌شود، اما مرزهای میان ملت‌ها، در فضای مسالمت‌آمیز و دوستانه به شکل بارزی برجسته می‌شود و تأکید بر تعلقات ملی و تمایزات بین ملت‌ها پذیرفته شده و تأیید می‌گردد.

فوتبال به عنوان یکی از مهم‌ترین رشته‌های ورزشی است که امروزه دیگر به آن تنها به عنوان یک ورزش نگاه نمی‌کنند، بلکه آن را امری فرهنگی - اجتماعی می‌دانند. فاضلی (۱۳۸۶) فوتبال را در هر کشوری متأثر از بستر اجتماعی و سیاسی خاص آن کشور می‌داند؛ و با توجه به دولتی بودن مدیریت در ایران، نهاد ورزش به‌طور عام و ورزش فوتبال به‌طور خاص به نحو آشکاری با مباحث قدرت ایدئولوژی عجین شده است. به طوری که در سال‌های گذشته روند افزایش ورزشگاه‌ها و باشگاه‌های

1. Bubalo
2. Blatter
3. FIFA
4. Boniface

ورزشی و اختصاص بودجه کشوری برای ایجاد امکانات و شرایط ورزشی نشان از توجه به ورزش فوتبال است. بدین جهت، باید از مزایا و فرصت‌هایی که از رویدادهای ورزشی گوناگون به دست می‌آید، بر اساس برنامه مدون و مشخص برای پیشبرد منافع ملی و در عرصه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای توسعه روابط بین‌المللی بهره برد. برومبِرژ^۱، مردم‌شناس فرانسوی تا جایی پیش می‌رود که کارکرد فوتبال را برای ایرانیان، فراتر از مرزهای کشورشان می‌داند: برای ایرانیانی که از انزوای میهن خویش در عرصه بین‌المللی و بی‌اعتباری آن در دید جهانیان ناراضی بوده‌اند، شرکت در مسابقات جام جهانی ۱۹۹۸ فرانسه، نشان از آغاز بازگشت به این عرصه را داشت. به دیگر سخن، شرکت در جام جهانی مقدمه‌ای برای حضور در «جامعه‌ی جهانی» بود. این که امروزه فوتبال به چنین جایگاه ممتازی نائل شده، نشان از این امر دارد که فوتبال در شکل امروزی‌اش، به نمادی از تجدد یا مدرنیته تبدیل شده است (داوری اردکانی، ۱۳۸۸).

بنابراین، با توجه به کمبود پژوهش‌های انجام شده در داخل و کم‌توجهی به بحث دیپلماسی فوتبال، در این پژوهش سعی شده است به جایگاه و نقش فوتبال در پیشبرد اهداف و منافع ملی پرداخته شود. از این‌رو، به دنبال طراحی الگوی دیپلماسی فوتبال ایران هستیم تا به این وسیله بتوانیم از ظرفیت این ورزش پرطرفدار کشورمان بیشترین بهره را ببریم. از این‌رو این تحقیق در صدد است تا ضمن تبیین جایگاه ورزش فوتبال در توسعه‌ی تعاملات جامعه‌ی جهانی، الگوی شکل‌دهنده‌ی دیپلماسی فوتبال را شناسایی و توجه تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران سیاسی ایران را به مقوله فوتبال به‌عنوان ابزاری دیپلماتیک جلب کند. به دلیل فراگیری و محبوبیت فوتبال، تأثیرگذاری آن بر افکار عمومی غیرقابل‌انکار است و بدین‌سان انتظار می‌رود که بر دیپلماسی عمومی نیز تأثیرگذار باشد؛ اما به نظر می‌رسد در استراتژی‌های دستگاه دیپلماسی، ورزش و به‌ویژه فوتبال هنوز به‌عنوان یک ابزار ارزشمند برای توسعه دیپلماسی عمومی مورد کم‌توجهی واقع شده است و از اهدافی شفاف و ساختار مناسب و شایسته برخوردار نبوده و از ظرفیت‌های ورزشی موجود در توسعه ارتباطات بین‌المللی و دیپلماسی عمومی استفاده لازم انجام نمی‌شود؛ و آنچه تاکنون انجام شده بیشتر از روی علایق و سلیقه‌های شخصی برخی از افراد بوده است. وجود پژوهش‌های متعدد مانند شریعتی و گودرزی (۱۳۹۶) که توسعه‌ی قدرت هوشمندانه را مهم‌ترین مؤلفه دیپلماسی ورزش عنوان کردند، باقری و قدیمی (۱۳۹۶)؛ ورزش به‌عنوان یکی از بازیگران جدید عرصه‌ی بین‌الملل و دیپلماسی ورزش به‌مثابه‌ی یکی از زیرشاخه‌های نوین دیپلماسی عمومی نقش بسزایی در توسعه‌ی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... هر کشوری دارد، نوری (۱۳۹۷)؛ دیپلماسی فوتبال در ایران، با توجه به محدودیت‌های پیشروی که تحت تأثیر شرایط گوناگون ایجاد شده است تا رسیدن به وضعیت مطلوب و مورد انتظار، فاصله دارد، زرگر (۱۳۹۴)؛ ورزش‌هایی مانند فوتبال دهه‌هاست که جنبه‌های سیاسی پررنگی داشته و در مدیریت کلان سیاسی به کارکردهای آن توجه می‌شود. امروزه جا دارد که کارکردهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن و آثار و تبعات شگرف آن بر کلان‌ترین سطح تعاملات یعنی روابط بین دولت‌ها مفهوم‌سازی شود، نصیری مقدم (۱۳۹۱)؛ رویدادهای بزرگ ورزشی برای ملت میزبان، فرصت‌های مهمی را در قالب دیپلماسی عمومی مهیا می‌کنند. در همین رابطه، فوتبال به‌عنوان محبوب‌ترین ورزش جهان، آن‌قدر جذابیت‌های بین‌المللی ایجاد کرده که زمینه گسترده‌تر دیپلماسی ورزشی را در جهان رقم‌زده است، همچنین برگزاری رویدادهای ورزشی موجب شور، اشتیاق و غرور ملی می‌شود و فرصتی در جهت تحقق اهداف دیپلماسی عمومی کشورها به‌ویژه کشور میزبان ایجاد می‌کند، نات، سوات و ویزر^۲ (۲۰۱۵)، به آثار مثبت فوتبال شامل غرور ملی، افزایش وجهه‌ی کشور، توسعه‌ی ورزش، انسجام و وحدت و توسعه‌ی زیرساخت می‌پردازند، لوی و داگلاس^۳ (۲۰۱۴)، در پژوهش خود به نقش مؤثر فوتبال در توسعه صلح جهانی اشاره کرده‌اند، ادن^۴ (۲۰۱۳)، تأثیر فوتبال بر اشتغال، گردشگری و اقتصاد را خاطر نشان می‌کند، آزاد ارمکی (۱۳۸۹) به تأثیرات جام جهانی فوتبال بر توسعه صلح و دوستی، پذیرش تمایز و تعلقات ملت‌ها اشاره می‌کند. همه این موارد نشان از اهمیت این موضوع به‌عنوان یکی از فعالیت‌های پژوهشگران می‌باشد. به همین منظور کشورها از فوتبال برای تعاملات دیپلماتیک خود استفاده می‌کنند، با این حال گاه اتفاق می‌افتد که

1. Bromberg
2. Knott, Swart, Visser
3. Loy and Douglas
4. Eden

کشورها از روابط سیاسی خود برای این ورزش استفاده می‌کنند. همان‌گونه که اشاره شد وجود پژوهش‌های انجام شده در زمینه ورزش فوتبال و روابط بین‌الملل نشان می‌دهد که این موضوع به‌عنوان یکی از زمینه‌های فعالیت پژوهشگران حائز اهمیت شایانی می‌باشد. واقعیت این است که هنوز به‌طور مطلوبی به جایگاه دیپلماسی در فوتبال توجه لازم نشده است و این مفروض در این پژوهش قابل طرح است که علی‌رغم وجود کارکردهای فراوان فوتبال در زندگی اجتماعی انسان‌ها و روابط بین جوامع خرد و کلان به‌ویژه ملت‌ها، نوعی غفلت در زمینه‌ی پژوهش و مطالعه درباره ارتباط دیپلماسی و فوتبال وجود دارد. اگر ما این ایده را بپذیریم که بخشی از رشد و توسعه هر جامعه و کشوری به عملکرد کارآمد و مطلوب نهادهای مرتبط با ورزش و دستگاه دیپلماسی وابسته است، می‌توان گفت مطالعه دیپلماسی فوتبال برای ما دارای اهمیت است چرا که دیپلماسی فوتبال می‌تواند در راستای کسب منافع ملی معنا پیدا کند.

روش‌شناسی تحقیق

این مطالعه به روش آمیخته یا ترکیبی و از نوع طرح‌های تحقیق متوالی اکتشافی بود که در دو مرحله پیاپی انجام شد. روش ترکیبی، مجموعه اقداماتی است برای جمع‌آوری، تحلیل و ترکیب اطلاعات کیفی و کمی در یک مطالعه‌ی واحد به‌منظور شناخت مسأله‌ی تحقیق. طرح متوالی اکتشافی: در این طرح ابتدا داده‌های کیفی گردآوری و تحلیل می‌شوند، سپس در مرحله دوم داده‌های کمی گردآوری و تحلیل می‌شوند و در نهایت، هر دو تحلیل کیفی و کمی یک‌جا مورد تف سیر قرار می‌گیرند (محمدپور، ۱۳۸۹). در پژوهش حاضر نیز ابتدا تحقیق در فاز کیفی پیش رفت و سپس یافته‌های کیفی اساس داده‌ها و تحلیل را در فاز کمی تشکیل داد.

مرحله اول (فاز کیفی) مطالعه کیفی و به روش تحلیل محتوا بود؛ روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی و از مصاحبه عمیق به‌عنوان ابزار جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد؛ در این مرحله با استفاده از مصاحبه عمیق با مشارکت‌کنندگان، کلیه عوامل و متغیرهای درگیر در فوتبال و دیپلماسی فوتبال شناسایی، کدگذاری و دسته‌بندی شد. پرسش‌های مصاحبه با استفاده از مبانی نظری، پیشینه تحقیق و مدل‌های ورزشی موجود در سایر کشورها تدوین شده و با توجه به گستردگی جامعه تحقیق و تنوع سلیق و تجارب آنان برای پالایش و رسیدن به اجماع در مورد سؤالات از تکنیک دلفی استفاده شد. بر اساس نتایج مرحله کیفی ۸ عامل توسعه فرهنگی، توسعه سیاسی، توسعه صلح و دوستی، توسعه تعاملات رسانه‌ای، توسعه گردشگری، توسعه اقتصادی، توسعه وحدت و هویت ملی و کسب جایگاه بین‌المللی در ارتباط با دیپلماسی فوتبال شناخته شدند. در بخش میدانی فاز نخست تحقیق به‌صورت مصاحبه با قالب پرسش‌های پاسخ باز که بر اساس تحقیقات و پیشینه تحقیق طراحی شده‌اند انجام شد و در فاز دوم پرسشنامه‌ای که بر اساس کدگذاری‌های انجام شده در فاز نخست تشکیل شد بین جامعه آماری پخش شد تا میزان اهمیت عوامل شناسایی شده مشخص شود.

جامعه آماری مورد نظر این تحقیق در فاز نخست کلیه‌ی افراد دست‌اندرکار، تصمیم‌گیرندگان و سیاست‌گذاران در ورزش کشور و همچنین مسئولین اجرایی در دستگاه دیپلماسی بود. حجم نمونه در فاز اول در ادامه تحقیق و برحسب مصاحبه‌های انجام شده و زمان رسیدن به کفایت مصاحبه مشخص شد که در مجموع با ۱۶ نفر از خبرگان مصاحبه انجام شد که از مصاحبه‌ی دوازدهم به بعد، میزان تکرار در اطلاعات دریافتی افزایش یافت و از مصاحبه پانزدهم به بعد داده‌ها کاملاً تکراری و به اشباع رسیده بود؛ اما برای اطمینان تا مصاحبه شانزدهم ادامه یافت. جدول شماره ۱ ویژگی نمونه‌های بخش کیفی را نشان می‌دهد.

جدول ۱: نمونه‌های بخش کیفی

شماره	جنسیت	سن	مدرک تحصیلی
خبره شماره ۱	مرد	۴۲	دکتری
خبره شماره ۲	مرد	۴۸	کارشناسی ارشد
خبره شماره ۳	زن	۵۲	دکتری
خبره شماره ۴	مرد	۶۰	کارشناسی ارشد
خبره شماره ۵	مرد	۳۸	دکتری
خبره شماره ۶	مرد	۳۶	کارشناسی ارشد
خبره شماره ۷	مرد	۴۹	کارشناسی ارشد
خبره شماره ۸	زن	۴۰	دکتری
خبره شماره ۹	مرد	۴۲	دکتری
خبره شماره ۱۰	زن	۴۵	دکتری
خبره شماره ۱۱	مرد	۵۸	کارشناسی ارشد
خبره شماره ۱۲	زن	۵۵	دکتری
خبره شماره ۱۳	مرد	۵۴	کارشناسی ارشد
خبره شماره ۱۴	مرد	۵۰	دکتری
خبره شماره ۱۵	مرد	۴۷	دکتری
خبره شماره ۱۶	زن	۴۱	دکتری

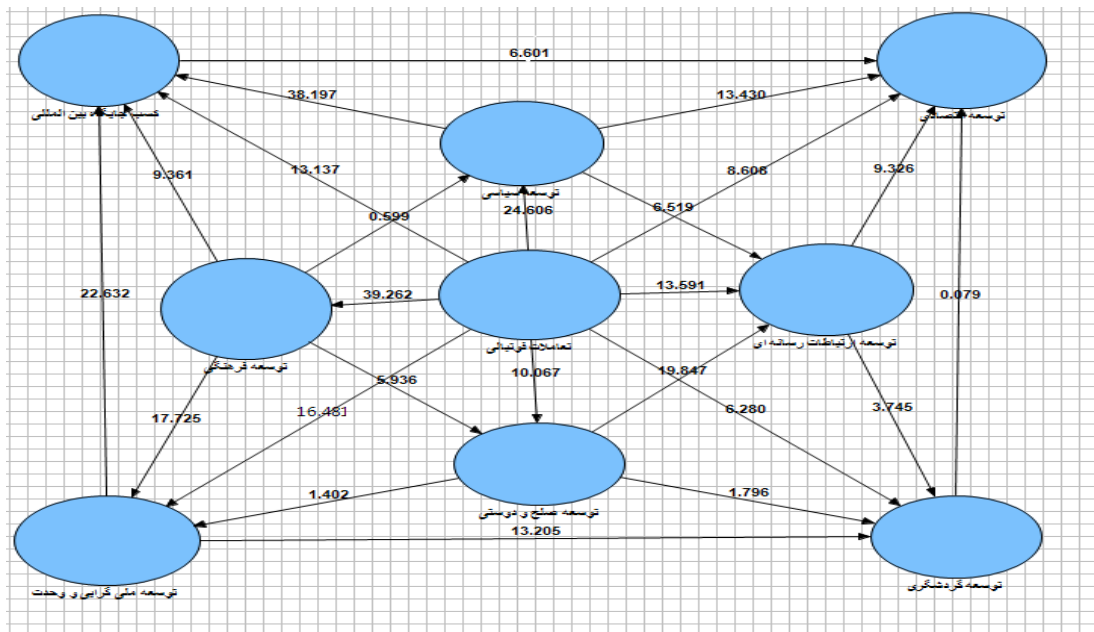
تجزیه و تحلیل مرحله اول: مراحل تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی در قالب سه مرحله کدگذاری ارائه شد. گام اول: کدگذاری باز، گام دوم: کدگذاری محوری، گام سوم: مرحله نظریه‌پردازی (کدگذاری انتخابی).

مرحله دوم: مطالعه به صورت کمی و به روش مدل‌سازی معادله ساختاری بود، جامعه آماری در این مرحله دو بخش است: بخش اول کلیه اعضای هیئت علمی کشور در رشته مدیریت ورزشی که در شهریور ماه سال ۱۳۹۸، از ۱۸۰ نفر تجاوز نمی‌کردند، بخش دوم شامل مدیران ستادی وزارت ورزش و جوانان و مدیران فدراسیون‌های ورزشی که تعداد آنها ۱۹۰ نفر برآورد گردید. حجم نمونه در این دو بخش بر اساس جدول کرجسی و مورگان و به ترتیب برابر با ۱۲۳ و ۱۲۷ نفر تعیین و نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده و در دسترس به انجام رسید؛ و از پرسشنامه محقق ساخته به عنوان ابزار جمع‌آوری اطلاعات استفاده گردید.

روایی محتوایی پرسشنامه با بررسی نظرات خبرگان مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. در مرحله دوم و با استفاده از روش‌های آمار استنباطی شامل محاسبه اعتبارسازه پرسشنامه و بررسی ساختار عاملی آن بر اساس تحلیل عاملی اکتشافی در فاز اول و تأییدی در فاز دوم (معادلات ساختاری پی.ال.اس و تحلیل مسیر) با استفاده از نرم‌افزار پی.ال.اس محاسبه پایایی مقیاس‌ها و خرده مقیاس‌های پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ، محاسبه معناداری آماری ضرایب مسیر و نمرات تی به ترتیب اهمیت تأثیرگذاری با استفاده از تحلیل رگرسیون چندگانه سلسله مراتبی، از طریق نرم‌افزار پی.ال.اس انجام شد.

یافته‌های پژوهش

برای بررسی برازش مدل تحقیق از نرم‌افزار طراحی معادلات ساختاری اسمارت پی.ال.اس نسخه ۱۳ استفاده شده است. نتیجه‌ی این بررسی در تصویر خروجی نرم‌افزار و شکل ۱ آمده است.

شکل ۱: مدل برازش شده تحقیق، ضریب مسیر

روش برآورد در پی.ال.اس، نا پارامتری است. از این‌رو، شاخص‌های به‌دست‌آمده در پی.ال.اس همگی کیفیت برازش را نشان می‌دهند. از جمله شاخص‌های مهم، شاخص‌های روایی و پایایی مدل و همچنین برآورد مستقل بودن شاخص‌ها و مجذور همبستگی است که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌کنید.

جدول ۲: شاخص‌های گزارش شده مدل طراحی شده

ضریب R^2	هم‌خطی بین شاخص‌ها	میانگین واریانس استخراج شده	آلفای کرونباخ	شاخص متغیر
۰/۰۰	۰/۴۱	۰/۶۷	۰/۸۸	تعاملات فوتبالی
۰/۳۰۸	۰/۳۷	۰/۷۳	۰/۷۶	توسعه فرهنگی
۰/۸۹۴	۰/۲۳	۰/۵۴	۰/۷۴	توسعه سیاسی
۰/۵۰۹	۰/۴۳	۰/۷۶	۰/۷۸	توسعه صلح و دوستی
۰/۴۱۸	۰/۶۲	۰/۵۷	۰/۶۰	توسعه ارتباطات رسانه‌ای
۰/۸۹۵	۰/۴۷	۰/۷۱	۰/۷۸	توسعه اقتصادی
۰/۶۰۲	۰/۵۳	۰/۶۹	۰/۶۴	توسعه گردشگری
۰/۷۵۹	۰/۵۸	۰/۵۰	۰/۷۱	توسعه ملی‌گرایی و وحدت
۰/۸۹۴	۰/۴۹	۰/۶۳	۰/۶۸	کسب جایگاه بین‌المللی

سازگاری درونی که آلفای کرونباخ آن را اندازه‌گیری می‌کند به معنای این است که تا چه حدی تمام اجزا در یک آزمون، یک مفهوم یکسان را بیان کرده و نشان‌دهنده ارتباط درونی این اجزاست. ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد در تک‌تک عامل‌ها بیشتر از (۰/۶) است، پس در همه آنها مورد قبول می‌باشد.

یکی دیگر از معیارهای مناسب برای ارزیابی مدل میانگین واریانس استخراج شده است که محققین ۰/۵ و بیشتر را توصیه می‌کنند که با توجه به جدول فوق این ضریب برای تک‌تک متغیرها بیش از ۰/۵ می‌باشد بنابراین روایی مدل مورد تأیید می‌باشد.

ضریب تورم واریانس، شدت هم خطی چندگانه را در تحلیل رگرسیون معمولی ارزیابی می‌کند. مطابق جدول فوق، مقادیر این ضریب، در همه‌ی موارد کمتر از ۱ می‌باشد که نشان می‌دهد شاخص‌های تشکیل‌دهنده‌ی سازه هم خطی بیش از اندازه با همدیگر ندارند، بنابراین پیش‌بینی‌های به‌دست‌آمده از مدل قابل اعتماد می‌باشند.

ضریب تعیین R^2 ارتباط بین مقدار واریانس شرح داده شده یک متغیر نهفته را با مقدار کل واریانس آن سنجش می‌نماید. محققان در کل مقادیر نزدیک به ۰/۶۷ را مطلوب، نزدیک به ۰/۳۳ را معمولی و نزدیک به ۰/۱۹ را ضعیف ارزیابی می‌نمایند. همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌کنیم مقدار ضریب R^2 برای متغیر برون‌زا صفر و برای همه متغیرهای درون‌زا در سطح قابل قبول می‌باشد که نشان از برازش خوب مدل به‌دست آمده می‌باشد. برای بررسی برازش مدل کلی از معیارهایی همچون ریشه میانگین مربعات باقی مانده استاندارد شده^۱، شاخص نرم شده برازندگی^۲ و شاخص نکویی برازش کلی^۳ استفاده شد.

جدول ۳: معیارهای نکویی برازش کلی

متغیرها	محدوده قابل قبول	مقدار مشاهده شده	نتیجه
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده	کمتر از ۰/۰۸، (داوری و رضازاده، ۱۳۹۳)	۰/۰۶۱	برازش مناسب
شاخص نرم شده برازندگی	بیشتر از ۰/۵، (داوری و رضازاده، ۱۳۹۳)	۰/۸۳۴	برازش مناسب
شاخص نکویی برازش کلی	بیش از ۰/۲۵، (داوری و رضازاده، ۱۳۹۳)	۰/۴۸۸	برازش مناسب

با توجه به مقادیر به‌دست آمده، داده‌های جمع‌آوری شده برای اندازه‌گیری متغیرهای پنهان از کفایت و برازش لازم برخوردارند و در نتیجه، نتایج حاصل از برآورد مدل کلی قابل اتکا و مورد اعتماد می‌باشد.

در مدل‌های مسیری پی‌اچ‌اس، آزمون معناداری مسیرها از طریق روش خودگردان سازی یا بوت استرپ^۴ که روش بازنمونه‌گیری است، آزمون می‌شوند. بر اساس بوت استرپ می‌توان آزمون سؤال‌های مربوطه را انجام داد. در خروجی‌های این آزمون، ضرایب مسیر به همراه آماره‌های استخراج شده تی نمایش داده می‌شود. جدول ۴ ضرایب مسیر و مقادیر آماره تی را نمایش می‌دهد.

جدول ۴: مسیرهای اصلی مدل

مسیرها	ضریب مسیر	آماره T	مقادیر P	نتیجه
تعاملات فوتبالی -> توسعه فرهنگی	۰/۵۵۵	۱۹/۶۷۲	۰/۰۰۰	√
تعاملات فوتبالی -> توسعه سیاسی	۰/۳۹۲	۱۲/۲۷۲	۰/۰۰۰	√
تعاملات فوتبالی -> توسعه صلح و دوستی	۰/۱۳۳	۲/۶۵۴	۰/۰۰۰	√
تعاملات فوتبالی -> توسعه ارتباطات رسانه‌ای	۰/۶۴۶	۲۰/۲۷۸	۰/۰۰۰	√
تعاملات فوتبالی -> توسعه اقتصادی	۰/۳۴۸	۷/۶۷۸	۰/۰۰۰	√
تعاملات فوتبالی -> توسعه گردشگری	۰/۱۶۲	۴/۵۷۵	۰/۰۰۰	√
تعاملات فوتبالی -> توسعه ملی‌گرایی و وحدت	۰/۲۷۹	۷/۴۲۴	۰/۰۰۰	√
تعاملات فوتبالی -> کسب جایگاه بین‌المللی	۰/۳۲۰	۱۰/۲۵۴	۰/۰۰۰	√
توسعه سیاسی -> توسعه اقتصادی	۰/۹۰۹	۱۳/۷۲۹	۰/۰۰۰	√
توسعه سیاسی -> کسب جایگاه بین‌المللی	۰/۵۹۲	۱۰/۴۸۷	۰/۰۰۰	√
توسعه فرهنگی -> توسعه ملی‌گرایی و وحدت	۰/۷۱۵	۲۵/۷۴۴	۰/۰۰۰	√
توسعه فرهنگی -> کسب جایگاه بین‌المللی	۰/۱۵۴	۵/۴۴۰	۰/۰۰۰	√
توسعه صلح و دوستی -> توسعه ملی‌گرایی و وحدت	۰/۱۵۴	۲/۰۵۸	۰/۰۵	√

1. SRMR
2. NFI
3. GOF
4. Bootstrap

×	۰/۷۶۱	۱/۳۴۶	۰/۱۷۸	توسعه صلح و دوستی -> توسعه گردشگری
√	۰/۰۰۰	۷/۴۸۰	۰/۱۹۸	توسعه ارتباطات رسانه‌ای -> توسعه اقتصادی
√	۰/۰۰۰	۶/۹۰۶	۰/۳۸۴	توسعه ارتباطات رسانه‌ای -> توسعه گردشگری
√	۰/۰۰۰	۱۴/۳۵۷	۰/۴۱۰	توسعه فرهنگی -> توسعه سیاسی
√	۰/۰۰۰	۵/۱۵۱	۰/۱۵۵	توسعه فرهنگی -> توسعه صلح و دوستی
√	۰/۰۰۰	۱۶/۳۴۳	۰/۴۲۱	توسعه ارتباطات رسانه‌ای -> توسعه سیاسی
√	۰/۰۰۰	۱۲/۹۹۰	۰/۵۲۳	توسعه ارتباطات رسانه‌ای -> توسعه صلح و دوستی
√	۰/۰۵	۲/۴۵۹	۰/۱۸۳	توسعه ملی‌گرایی و وحدت -> کسب جایگاه بین‌المللی
√	۰/۰۰۰	۱۰/۴۸۹	۰/۴۰۳	توسعه گردشگری -> توسعه اقتصادی
√	۰/۰۰۰	۱۰/۱۰۰	۰/۵۶۴	توسعه ملی‌گرایی و وحدت -> توسعه گردشگری
√	۰/۰۰۰	۱۰/۳۵۶	۰/۳۹۲	توسعه اقتصادی -> کسب جایگاه بین‌المللی

بر اساس خروجی ضریب مسیر و آماره تی به غیر از مسیر توسعه صلح و دوستی -> توسعه گردشگری، همه مسیرها تأثیرگذار و معنی‌دار هستند و قابل قبول که البته در این بین دو مسیر توسعه صلح و دوستی -> توسعه ملی‌گرایی و وحدت و توسعه ملی‌گرایی و وحدت -> کسب جایگاه بین‌المللی در سطح ۰/۰۵ قابل هستند و دیگر مسیرها با اطمینان ۹۹ درصدی و تنها با یک درصد خطا قابل قبول هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه کاربردهای دیپلماسی فوتبال در حوزه روابط بین‌المللی امری مهم و کلیدی می‌باشد. این مسأله سبب گردیده است تا تحقیق حاضر با هدف طراحی مدل دیپلماسی فوتبال و روابط بین‌المللی در ایران انجام گردد. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که تعاملات فوتبال در حوزه دیپلماسی فوتبال می‌تواند منجر به توسعه فرهنگی، سیاسی، صلح و دوستی، ارتباطات رسانه‌ای، اقتصادی، گردشگری، ملی‌گرایی و وحدت و همچنین کسب جایگاه بین‌المللی گردد. بدون شک در مسیر توسعه دیپلماسی فوتبال می‌بایستی تعاملات مناسبی در مرحله اول شکل گیرد. تحقیق حاضر نشان داد که این تعاملات می‌تواند زمینه جهت بهبود روند توسعه حوزه‌های مختلفی را فراهم نماید. در تحقیقات مختلفی به این مسأله توجه شده است. ترابی (۱۳۹۴) مشخص نمود که بهره‌گیری از فوتبال می‌تواند در مسیر توسعه اقتصادی نقش مهمی داشته باشد. بنگیدا^۱ (۲۰۱۴) اذعان دارند که اقتصاددانان به دو دلیل توجه ویژه‌ای به فوتبال دارند؛ نخست آن که فوتبال به یک صنعت جهانی میلیاردری تبدیل شده است و دوم این که ملاحظاتی اقتصاد- سیاسی فوتبال است؛ به طوری که فوتبال به عنوان ابزاری برای ارتقای قدرت ملت‌ها و وضعیت بین‌المللی استفاده شده است. به عبارتی فوتبال می‌تواند سایر ابعاد غیراقتصادی جوامع را نیز تحت شعاع قرار دهد. مرکل^۲ (۲۰۰۸) اذعان دارد که دیپلماسی ورزشی باعث تنش‌زدایی می‌شود. لوی و داگلاس^۳ (۲۰۰۴) در پژوهش خود به نقش مؤثر فوتبال در توسعه صلح جهانی اشاره کرده‌اند. کنت^۴ و همکاران (۲۰۱۵) به آثار مثبت فوتبال شامل غرور ملی، افزایش وجهه‌ی کشور، توسعه‌ی ورزش، انسجام و وحدت و توسعه‌ی زیرساخت می‌پردازند. اگرچه همواره اهمیت دیپلماسی فوتبال در پژوهش‌های انجام شده مورد تأکید بوده است اما عدم توجه به عملیاتی نمودن اهداف و سیاست‌های دیپلماسی ورزشی و دیپلماسی فوتبال موضوعی بوده است که مورد توجه جدی قرار نگرفته است. به نظر می‌رسد اگرچه در تحقیقات مختلفی کارکردهای فوتبال در مسیر جوامع را مورد بررسی قرار داده است اما کارکردهای تعاملات فوتبال بر برخی حوزه‌ها از جمله

1. Benghida
2. Merkel
3. Loy & Douglas
4. Knott

صلح و دوستی، ملی‌گرایی و وحدت و همچنین کسب جایگاه بین‌المللی به صورت گسترده در پژوهش‌های انجام شده مورد بررسی و تحلیل قرار نگرفته است.

به نظر می‌رسد کارکردهای فوتبال در بهبود حوزه‌های مختلف در جوامع سبب گردیده است تا امروزه تعاملات موجود در فوتبال بتواند تأثیرات شگرفی بر حوزه‌های مختلف از جمله فرهنگی، سیاسی، صلح و دوستی، ارتباطات رسانه‌ای، اقتصادی، گردشگری، ملی‌گرایی و وحدت و همچنین کسب جایگاه بین‌المللی داشته باشد. امروزه بیشتر متخصصان حوزه‌ی دیپلماسی ورزش بر این باورند که ورزش خود می‌تواند به‌عنوان مسیری مرتبط با روابط سیاسی نقشی متمایز و مستقل در توسعه‌ی روابط دیپلماتیک ایفا کند. برگزاری مسابقات فوتبال بین کشورهای مختلف با سطوح فرهنگی، اجتماعی و سیاسی متفاوت می‌تواند بر آمادگی افکار عمومی برای رخدادهای بعدی و تعاملات آتی بین آن کشورها کمک کند. دانیل^۱ (۲۰۱۵) می‌نویسد: قطر با تصمیم فدراسیون فوتبال برای میزبانی جام جهانی ۲۰۲۰ این شانس را پیدا کرد که میزبان پربیننده‌ترین رویداد ورزشی دنیا باشد. اصغرثانی و رنجکش (۱۳۹۳) اذعان دارند پیام قطر که تقریباً از دو دهه پیش شروع کرده بود، این بود که: ما خواهان تغییر نگاه‌های منفی نسبت به کشورهای کوچک با جمعیت محدود و تبدیل آن به نگاه مثبت بودیم. همچنین فوتبال می‌تواند منجر به کاهش تنش‌ها بین اقوام و ملت‌های مختلف شود از طریق در کنار هم قرار دادن بازیکنان از نژادها و قومیت‌های متفاوت و تشکیل یک تیم واحد. صباغیان (۱۳۹۴) در پژوهش خود اذعان می‌کند که وزارت خارجه ژاپن از فوتبال برای غلبه کردن بر کلیشه‌های امپریالیستی استفاده کرده است. حضور در مسابقات و جام‌های معتبر جهانی و آسیایی یک فضای گفت‌وگو دوستانه را بین مسئولین ایجاد می‌کند که می‌توان از آن برای رشد و توسعه روابط سیاسی بهره برد. انورالخولی (۱۳۸۱) بیان می‌کند برخی از کشورها از ورزشکاران و مربیان برجسته‌ی فوتبال که شهرت جهانی دارند، به‌عنوان دیپلمات یا فرستاده‌ی نماینده خود در هیئت‌های بین‌المللی یا به‌عنوان سفیر سیار استفاده می‌کنند. حتی وزارت خارجه آمریکا برای تأمین هزینه سفرهای این دیپلمات‌های ورزشی اعتبارات مالی تخصیص می‌دهد. کسب برد و موفقیت در برخی از شرایط زمانی و در مقابل تیم‌های خاصی می‌تواند به تحکیم سیاست کشور کمک کند. حضور در بین ۳۲ تیم نهایی جام جهانی می‌تواند خلأهای سیاسی کشور را در انجام مذاکرات مختلف پوشش دهد. به‌عنوان مثال می‌توان از مسابقه فوتبال بین ایالات متحده و ایران که در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ برگزار شد نام برد، مسابقه ورزشی که می‌توانست به تدریج دو طرف را برای گفت‌وگوهای جدی‌تر در جهت حل و فصل اختلافاتشان آماده سازد (کسلر^۲، ۲۰۰۹). به‌عبارتی تعاملات موجود در فوتبال می‌تواند به واسطه ایجاد تعاملات بین‌المللی زمینه جهت بهبود دیپلماسی در فوتبال را فراهم نماید.

تحقیق حاضر همچنین نشان داد که ارتباط درونی میان حوزه‌های مختلف توسعه وجود دارد. این مسأله نشان می‌دهد که توسعه حوزه‌های مختلف در جوامع می‌تواند بر روند ظهور و شکل‌گیری یکدیگر تأثیرگذار باشد. در میان، مسیر توسعه کسب جایگاه بین‌المللی، توسعه سیاسی، توسعه فرهنگی، توسعه ملی‌گرایی و وحدت و همچنین توسعه اقتصادی نقش مهم و کلیدی دارند. این مسأله نشان می‌دهد که تعاملات فوتبال و بهبود دیپلماسی از طریق فوتبال می‌تواند ضمن تأثیرگذاری بر حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، ملی‌گرایی و اقتصادی زمینه جهت بهبود کسب جایگاه بین‌المللی را فراهم نماید. کاوتسوس^۳ (۲۰۱۰)، میزبانی یک رویداد بزرگ ورزشی را سبب افزایش میزان شادی و نشاط در جامعه می‌داند. دی بوسچر^۴ و همکاران (۲۰۰۹) تأثیر ورزش قهرمانی بر غرور ملی، اعتبار بین‌المللی را خاطر نشان می‌کنند. وینستلی^۵ (۲۰۱۰) ورزش را منبع طبیعی منزلت‌یابی می‌داند. جیم و کروگر^۶ (۱۹۹۹) ورزش را به‌عنوان یک ابزار شناسایی بین‌المللی و کسب منزلت کشورها در جامعه بین‌الملل می‌دانند.

1. Danyel
2. Kessler
3. Kavetsos
4. De Bosscher
5. Winstanley
6. Jame & Kruger

مرکل^۱ (۲۰۰۸) اذعان دارد که دیپلماسی ورزشی باعث تنش‌زدایی می‌شود. لوی و داگلاس^۲ (۲۰۰۴) در پژوهش خود به نقش مؤثر فوتبال در توسعه صلح جهانی اشاره کرده‌اند. کنت و همکاران (۲۰۱۵) به آثار مثبت فوتبال شامل غرور ملی، افزایش وجهه‌ی کشور، توسعه‌ی ورزش، انسجام و وحدت و توسعه‌ی زیرساخت می‌پردازند. بدون شک ورزش فوتبال به واسطه کارکردهای خود در حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، ملی‌گرایی و اقتصادی می‌تواند زمینه جهت بهبود جایگاه بین‌المللی را فراهم نماید که این مسأله نقش مهمی در بهبود دیپلماسی فوتبال و نهایت بهبود روابط بین‌المللی در ایران را دارد.

نظام‌های سیاسی در طول تاریخ با کسب نتایج خوب در مسابقات ورزشی به نوعی این نتایج را به مشروعیت خود پیوند می‌زنند و بدین سبب است که آنها همواره سعی می‌کنند تا به صورت مستقیم و غیرمستقیم از تأثیرات مسابقات ورزشی بخصوص مسابقات فوتبال بیشترین بهره را کسب نمایند. در این راه بیشتر حکومت‌ها در تلاش‌اند تا با ترویج نمادسازی در ورزشگاه، آهنگ‌های ورزشی، قهرمان‌پروری، پوشش گسترده رسانه‌ای و استفاده از گزارشگران خاص (افراد) که هیجان بیشتری برای مخاطبین ایجاد می‌نمایند، در جهت مشروعیت بخشیدن و پیشبرد سیاست داخلی و خارجی خود استفاده نمایند. دولت‌ها همچنین از ورزش فوتبال به عنوان سوپاپ اطمینان برای تخلیه انرژی و هیجانات و همچنین کنترل تنش‌ها و مخالفت‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. به عبارتی برخی مواقع حکومت‌ها از ورزش با کمک رسانه به عنوان ابزار سرگرم کننده استفاده می‌کنند تا افکار عمومی را از مسائل و مشکلات اقتصادی، سیاسی و فرهنگی که در نتیجه سوء مدیریت آنها به وجود آمده، دور نمایند. در بُعد خارجی نیز دولت‌ها از ورزش فوتبال برای کسب پرستیژ بیشتر خود در صحنه بین‌المللی استفاده می‌کنند. با توجه به نتایج تحقیق حاضر پیشنهاد می‌گردد تا با پوشش مناسب رسانه‌ای رویدادهای فوتبال و نمایان‌سازی پیام‌های این مسابقات در جهت بهبود دیپلماسی فوتبال اقدام شود. همچنین پیشنهاد می‌گردد تا برنامه‌ریزی جهت برگزاری رویدادهای ورزشی در محیط‌های پر تنش از جمله خاورمیانه جهت ارتقا صلح و وحدت بین‌المللی و در نتیجه انتقال این پیام در ابعاد جهانی اقدام نمود. همچنین با توجه به نتایج تحقیق حاضر پیشنهاد می‌گردد تا با تمرکز بر سرمایه‌های انسانی در فوتبال کشور از جمله بازیکنان و مربیان مشهور کشور، زمینه جهت کسب موفقیت‌ها در حوزه دیپلماسی فوتبال را تسریع داد. این مسأله می‌تواند به واسطه ظرفیت‌های برخی ورزشکاران در عرصه جهانی باشد که می‌تواند نقش مهمی در بهبود دیپلماسی فوتبال و همچنین بهبود روابط بین‌المللی در ایران را منجر گردد.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۹). «مشخصات فوتبال امروز»، مجله آیین، شماره ۳۰ و ۳۱.
- اصغری ثانی، حسین و رنجکش، محمدجواد (۱۳۹۳). «نقش عوامل نرم‌افزاری در تحول منزلت ملی قطر (۱۹۹۵-۲۰۱۱)»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، شماره ۲۵.
- انورالحوالی، امین (۱۳۸۱). ورزش و جامعه، ترجمه‌ی حمیدرضا شیخی. تهران: انتشارات سمت.
- باقری، مجتبی؛ قدیمی، بهرام (۱۳۹۶). «بررسی اثرات فرهنگی اجتماعی توسعه ورزش در ایران با تأکید بر ورزش فوتبال»، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال ۹، شماره ۲: ۱۰۳-۱۱۷.
- ترابی، تقی (۱۳۹۴). «روش‌های نوین تأمین مالی باشگاه‌های فوتبال در کشورهای توسعه‌یافته و بررسی تطبیقی آن با کشورهای در حال توسعه»، فصلنامه دانش سرمایه‌گذاری، شماره ۱۳.
- شجاع، رضا (۱۳۹۴). «رویکردها و نظریه‌های نوین در جامعه‌شناسی فوتبال»، شرکت نشر نقد افکار.

1. Merkel

2. Loy & Douglas

- شریعتی، مهدی؛ گودرزی، محمود (۱۳۹۶). «مدل‌سازی ساختاری (SEM) مؤلفه‌های دیپلماسی ورزش در توسعه‌ی روابط بین‌الملل جمهوری اسلامی ایران»، رویکردهای نوین در مدیریت ورزشی، دوره ۵، شماره ۱۶: ۸۹-۱۰۴.
- زرگر، افشین (۱۳۹۴). «ورزش و روابط بین‌الملل: جنبه‌های مفهومی و تئوریک»، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال ۱۱، شماره ۳۱: ۷-۴۸.
- داوری اردکانی، رضا (۱۳۸۸). «جهان ما چه نیازی به فوتبال دارد؟» نشریه فلسفه، شماره ۴۶: ۴-۸.
- فاضلی، نعمت‌اله (۱۳۸۶). «بازنمایی فوتبال یا واقعیت؟» فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ش ۱: ۸۱-۱۰۹.
- صباغیان، علی (۱۳۹۴). «دیپلماسی ورزش»، مطالعات فرهنگ-ارتباطات، شماره ۳۱.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۹). «روش‌های تحقیق ترکیبی به‌عنوان سومین جنبش روش‌شناختی: مبانی نظری و اصول عملی»، نشریه جامعه‌شناسی کاربردی (مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان)، دوره ۲۱، شماره ۲: ۷۷-۱۰۰.
- نوری، داوود (۱۳۹۷). طراحی الگوی دیپلماسی فوتبال در ایران. رساله دکتری رشته جامعه‌شناسی ورزش، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی ورزش.
- Benghida, Sonia. (2014). "World Cup Football in International Relations: The 2009 Algerian-Egyptian football conflict". *International Journal of Innovation and Applied Studies*. ISSN 2028-9324, 9(1): 234-238.
- Blatter, J. (2009). Football has a socio-cultural dimension. August 12, viewed on April 29th, 2011.
- Boniface, P (2013). *Football & Mondialisation*. Paris: Armand Colin.
- Bubalo, A. (2013). *Football Diplomacy Redux: The 2015 Asian Cup and Australia's Engagement with Asia*. Lowy Institute for International Policy, Mar. 2013. Web. 20 Mar. 2013.
- De Bosscher V., De knop, Van Bottenburg, M., Shibi, S., & Bingham, J. (2009). "Explaining International Sporting Success". *An International Comparison of Elite Sport Systems and Policies in Six Countries*. *Sport Management Review*, Elsevier, and 12(3).
- Eden, J. (2013). *Soccer and International Relations. Can Soccer Improve International Relations? Major Research Paper: university of Ottawa*.
- Jame, R., & Kruger, K. (1999). *The International Politics of Sport in the Twentieth Century*. London: Taylor and Francis Group.
- Kavetsos G. (2010). "National Well-Being and International Sport Events". *Journal of Economic Psychology*: 31(2).
- Kessler, D. (2009). "The Citizens Affairs: Sports and Tourism in Post-1998 United States-Iran Relations", *Stanford Journal of International Relations*, 1(1).
- Knott, B., Swart, k., & Visser, W. (2015). "The impact of sport meaga-events on the quality of life for host city residents: reflections on the 2010 fifa world cup, Africa". *Journal of Hospitality. Tourism and Leisure* 4(1).
- Loy, J., Booth, D. (2004). *Social structure and social theory in Richard, Giulianotti. Sport and Modern Social Theorists*. Palgrave Macmillan.
- Merkel, U. (2008). "The politics of sport diplomacy and reunification in divided Korea: One nation, two countries and three flags". *International Review for the Sociology of Sport*, 43(3): 289-311.

به این مقاله این گونه استناد کنید:

آقاخانی، علی؛ احمدی، سیروس؛ رضایی، علیرضا (۱۴۰۰). «طراحی مدل دیپلماسی فوتبال و روابط بین‌المللی در ایران از دیدگاه صاحب‌نظران»، پژوهش‌های معاصر در مدیریت ورزشی، ۱۱ (۲۲): ۱۲۹-۱۳۹.